

נידה וזבה

א. פתיחה

רקע כללי

בפרשת מצורע (ויקרא טו:ט-לג) מוזכרות שתי טומאות לאישה; נידה וזבה. שתי הטומאות הללו שייכות לקטגוריה של 'טומאה היוצאת מגופו', בה חומר מסוים (בדרך כלל נוזל) יוצא מגוף האדם ובכך הוא נטמא. למרות ההקבלה לשאר הקטגוריה, בשיעור זה נתמקד אך ורק בנידות וזבות. נציג את עיקרי התהליך של נידות וזבות, עם זאת יש להדגיש שמדובר ברובד הדאורייתא בלבד, שהרי המערכת ברובד הדרבנן שונה בצורה משמעותית. הן הנידה והן הזבה רואות דם שיוצא מן הרחם, וכל ההבדל ביניהן מתייחס לזמן הראייה. מפורש בתורה (שם טו:יט) כי אשה שרואה דם טמאה שבעת ימים: "שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְּנִדְתָּהּ וְכָל-הַנֶּגַע בָּהּ יִטְמָא עַד-הָעֶרֶב". בנוסף, כתוב (שם טו:כה) שאשה הרואה "בְּלֵא עֵת-נִדְתָּהּ" הינה 'זבה'. לפי הגמ' בנדה (עב:) ישנה הלכה למשה מסיני הקובעת כי יש מחזור בעל שמנה עשרה ימים; שבעה ימי נידה ואחד עשר ימי זיבה. שבעת ימי הנידה מתחילים במועד הקבוע שבו היא רגילה לראות דם נידה, ונקרא 'נִסְתִּי' (רמב"ם הל' איסורי ביאה ו:ד). באופן הזה, האישה תמיד נמצאת או בימי נידה או בימי זיבה.¹ אשה הרואה דם בימי נידתה נקראת 'נידה', ובמקביל אשה הרואה דם בימי זיבתה נקראת 'זבה'.

טומאת נידה וטומאת זיבה תואמות זו את זו במידה רבה, שכן שתיהן מטמאות במגע, משא, היסט ומדרס. שתי הנשים הללו אסורות לבעליהן והבא עליהן מתחייב איסור כרת במזיד, וקרבתן בשוגג. אולם, נציין שלשה הבדלים הלכתיים מרכזיים (עי' ברמב"ם הל' איסורי ביאה

ו:א-ח):

- א. מספר הראיות – אשה בימי נידתה נטמאת כבר בראיה הראשונה, ואילו בימי זיבתה איננה טמאה בטומאת זיבה גמורה ('זבה גדולה') אלא רק לאחר שלוש ראיות ברצף של שלשה ימים.²
- ב. שבעה נקיים – הזבה צריכה לספור 'שבעה נקיים', כלומר שבעה ימים רצופים ללא ראית דם כלל, לפני שתוכל להיטהר.³ לעומת זאת, מדאורייתא הנידה יכולה לראות דם כל שבעת ימי טומאתה, אפילו עד הרגע האחרון, ולאחר מכן לטבול ולהיטהר.
- ג. קרבן – הזבה ('זבה גדולה') חייבת בהבאת קרבן בסיום טומאתה, בעוד שהנידה אינה חייבת בקרבן.

היחס שבין נידה וזבה

נחלקו הרמב"ן והרמב"ם האם יש הבדל מהותי בין דם נידה לבין דם זבה:

- א. הרמב"ן (ויקרא טו:יא ד"ה הקל) מצביע על שוני מהותי, שלפיו זיבות היא סוג של מחלה ואילו נידות היא תהליך טבעי.⁴

- 2 אמנם אישה שראתה דם אפילו פעם אחת בימי זיבתה נקראת 'זבה קטנה', שגם היא טמאה מדאורייתא. אך זוהי טומאה קלה יותר, באשר היא נמשכת ליום אחד בלבד והאשה איננה מתחייבת בקרבן ('ע"י רמב"ם הל' איסורי ביאה ו:ז-ח). בשיעור זה נדבר רק על 'זבה גדולה'.
- 3 ניתן לראות בשבעה נקיים שני דינים:
1. טהרתה תלויה בניתוק משמעותי מראיית הדם שמתקיים בשבעה ימים נקיים.
  2. ישנו מעשה טהרה שלפיו האישה צריכה לעבור ז' ימים נקיים כדי להיטהר. מדובר בתהליך פורמלי, בדומה לטבילה במקווה, כך שכל יום ויום מצטרף למעשה הסרת הטומאה.
- הנפקא מינה בין שני הדינים הללו היא רציפות – ניתוק מטומאה חייב להיות רצוף ואילו מעשה הטהרה יכול להתקיים גם בימים מפוזרים, אם כי יהיה צורך ברמה גבוהה יותר של 'נקיות'. לאור זאת, יש להתייחס לימים שבהם אין ראיה, שהם ימים נקיים, אך מסיבה כלשהי אינם עולים למעשה הטהרה הטכני. דוגמא מובהקת לכך היא רואה שכבת זרע באיש שהוא זב, או פולטת שכבת זרע באישה זבה. הגמ' (נדה כב.) אומרת שראיית קרי סותרת רק את יומו בלבד ולא כל ספירת ז', וכך נפסק ברמב"ם (הל' מחוסרי כפרה ג:ב). אם נצרף את שני הדינים הללו דין זה מובן היטב. מבחינת רציפות הניתוק יום זה נחשב 'יום נקי' מכיוון שלא הייתה ראית זיבה, אבל כיוון שהייתה בו ראית קרי לא ניתן לצרף אותו לתהליך הטהרה ולכן אינו עולה למניין של ז'.
- 4 יש לציין שטומאת נידה היא הטומאה היחידה שבאה כחלק מחיי היום-יומיים, ובלי גורם חריג. ייתכן שיש לראות אותה כטומאת מת בזעיר אנפין, שהרי דם זה קשור במידה רבה להריון ופוטנציאל של חיים. לחילופין, ייתכן שהתורה גזרה עליה טומאה כדי להפרישה מבעלה. כמובן, האפשרות השנייה מעלה את שאלת היחס שבין האיסור של בְּיָאָה לבין הטומאה – עיין באתון

ב. כותב הרמב"ם:

דם הנדה, ודם הזבה, ודם הקושי, ודם יולדת, ודם טוהר של יולדת: כולו דם אחד הוא ומן המקור הוא בא, ומעין אחד הוא. ובזמנים בלבד הוא שישתנה דינו ותהיה רואה דם זו טהורה, וזו נדה, וזו זבה. (הל' איסורי ביאה ו:א)

הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ו:א-ג) מדגיש שמהותית דם נידה ודם זיבה הם דם אחד, וכל ההבדל ביניהם תלוי בזמן ראייתם. לאור שיטת הרמב"ם, שברמה העקרונית אין הבדל בין זבה לנידה, קצת קשה להבין מדוע הוא מונה שתי מצוות נפרדות; אחת לנידה (ספר המצוות עשה צ"ט) ואחת לזבה (סה"מ עשה ק"ו). על כל פנים, עומדת לפנינו מחלוקת ראשונים אם קיים הבדל מהותי בין נידה לזבה.

אופי ההיטמאות

מה מטמא את האישה? יש להציע שתי אפשרויות:

1. **ראיית הדם מגדירה אותה כנידה** – הדם כשלעצמו קובע את מעמדה כנידה, כיוון שעצם זיבת הדם מגדירה את האישה כנידה או זבה. התורה קובעת שאישה המוגדרת כ'נידה' או כ'זבה' נעשית מקור עצמאי לטומאה, בדומה לשרץ.
2. **תופעה פיזיולוגית** – האישה נעשית נידה או זבה מאליה על ידי תופעה פיזיולוגית כללית, וראיית הדם אינה אלא סימן לתופעה זו שמתקיימת באישה מידי פעם. ראשית, נזכיר נפקא מינות וראיות שונות לשאלת אופי ההיטמאות, וכמובן נעיין האם קיים הבדל בין נידה וזבה בהקשר זה. לאחר מכן, נבחון שני נושאים מרכזיים לאור עקרונות אלו: א) 'הרגשה'. ב) מחלוקתם של הרמב"ם והרמב"ן סביב קביעת המחזור.

ב. נפקא מינות וראיות לאופי ההיטמאות

נציין שלשה מקרים מהם ניתן אולי להכריע כאחת מן האפשרויות:

דאורייתא (כלל כ"א) ובספרי 'מנחה לאהרן' על סדר נשים בשיעור בעניין "איסורי ביאה" (סימן י' אות ד'), ואכמ"ל.

1. **שפופרת: הגמ'** (נדה כא:) דנה באישה שהוציאה דם בשפופרת, כלומר דרך צינור ללא נגיעה בבשרה. מסקנת הגמ' היא שאשה כזו אינה טמאה, וכך נפסק להלכה בשלחן ערוך (י"ד קפח:ג). מהלכה זו משתמע שהדם כשלעצמו מגדיר את האישה כנידה או זבה, אך רק דם שנוגע בבשרה מסוגל להחיל מעמד זה. לעומת זאת, התופעה הפיזיולוגית של נידות מתקיימת בין אם הדם זב דרך בשרה או דרך השפופרת, ומכאן יוצא שאין התופעה כשלעצמה מטמאת.
2. **דם קושי: לעיתים אישה בהריון רואה דם מחמת הצירים.** דם זה נקרא 'דם קושי'. הגמ' בנידה (לח:) קובעת כי דם קושי טהור בימי זיבתה וטמא בימי נידתה. העובדה שדם כזה מטמא את הנידה מעידה על כך שהוא דם טמא. אם כן, יש לשאול מדוע דם קושי אינו מטמא זבות? ניתן להעלות שתי סברות לחלק בין טומאת נידה לבין טומאת זבה:
- א. **הנידה נטמאת על תקן של ראית דם כשלעצמה, בעוד שהזבה נטמאת בעקבות תופעה מיוחדת.** בנידה כל ראית דם בעת נידתה מטמאת, ואף דם קושי, כיוון שהדם כשלעצמו מטמא. בזבה לעומת זאת, התופעה הכללית של זבות מטמאת את הזבה, ולא עצם ראית הדם, ולכן דם קושי אינו מטמא מאחר ואינו מעיד על תופעה של זבות.
- ב. הן טומאת נידה והן טומאת זבה מתפרשות כתופעה ביולוגית כללית, אבל קיים הבדל מהותי בין התופעות. **התופעה של נידות חוזרת ומתעוררת כל חודש, בעוד שהתופעה של זבות חורגת מהטבע** (בכיוון של הרמב"ן שזבות היא מחלה). אם כן, מובן ההבדל ביחס לדם קושי. דם קושי מטמא בנידה מכיוון שניתן להחשיב אותו כסימן לתופעת נידות, משום שכל דם שהיא רואה בימי נידה מעיד על קיומה של תופעה זו.⁵ לעומת זאת, זבות הינה תופעה שבהגדרה חורגת מהטבע, ובוודאי לא ניתן להחשיב דם קושי כסימן למחלה מסוימת.
3. **אונס: הגמ'** (נדה לו:) דנה באישה שרואה דם מחמת גורם חיצוני שנקרא 'אונס', כגון קפיצה או חמדה וכדו'. מקרה זה די דומה למקרה של דם קושי, שכן בשניהם הדם

5 אולם, ראוי לציין כי יש בהלכה זו חידוש משום שקיים ניתוק מסויים בין הדם שמטמא בנידה לבין הדם שמזוהה אצלינו כדם המחזור.

יוצא מסיבה חיצונית ולכן יש מקום לדבר כאן, כמו בדם קושי, על סוג אחר של ראייה, סוג פחות משמעותי מהראייה הרגילה; ואעפ"כ נראה שבדם קושי מדובר באונס גדול יותר. בכל אופן, הגמ' (שם) מבחינה בצורה ברורה בין גברים לנשים ביחס לאונס; הן הנידה הן הזבה מיטמאות באונס, ואילו זב – גבר שיצא ממנו 'זיבה' – אינו מיטמא באונס.

ניתן להבין שדם אונס נחשב דם נידה או דם זבה מבחינת זהותו, אך אינו מסוגל להוות סימן לתופעה פיזיולוגית, שהרי הדם יוצא מחמת אונס. כיוון שכך, העובדה שנידה וזבה מיטמאות באונס מעידה על כך שטומאתן אינה תלויה בתופעה פיזיולוגית. לעומתן, זיבת הזב הינה סימן לתופעה פנימית שהופכת אותו ל'זב', ולכן אונס מטמא בזבה ונידה ולא בזב.⁶

ג. הרגשה

הגמ' בנדה (יג) לומדת שאישה נעשית נידה רק אם ראתה דם נידה ב'הרגשה'. בגמ' לא מוזכר צורך בהרגשה לגבי דם זיבה, ונדון באפשרות הזו להרחיב את דין ה'הרגשה' גם לגבי זיבה בהמשך. הרגשה עצמה אף היא יכולה להיות נפקא מינה לחקירה הבסיסית, אך זה תלוי בהבנת המושג הרגשה. אם כן, ראשית יש להעלות את החקירה בהבנת הרגשה. השאלה העיקרית בהרגשה היא מדוע צריכים אותה, וניתן להעלות שתי אפשרויות:

א. הרגשה היא רק תנאי צדדי שמלווה את דם הנידה, כך שדם הנידה זקוק להרגשה כדי לטמא.

ב. הרגשה היא מרכיב עצמאי בטומאת הנידה מעבר לדם. אישה צריכה גם דם וגם הרגשה כדי להיות נידה.

חקירה זו תלויה בחקירה הבסיסית שהצגנו לעיל. אם נבין שהדם כשלעצמו מטמא את האישה נצטרך לומר שההרגשה היא רק חלק מראיית הדם. לעומת זאת, אם נבין שהדם מהווה סימן לתופעה פיזיולוגית כללית יש מקום לצרף מרכיבים נוספים לתופעה זו, כמו

6 אולי יש מקום לדחות את הראיה הזו, ולטעון שלמרות הביטוי של אונס בשני המקרים קיים הבדל מעשי – מבחינה מעשית אין ממש אונס באישה, בניגוד לגבר. וממילא, כל דם לאישה נחשב דם טמא שמצביע על תופעה מסויימת, בעוד שדם אונס בגבר אינו מצביע על התופעה הפיזיולוגית של זבות. אך אפשרות זו נראית דחוקה, והנראה לי כתבתי. בנוסף, יש לציין שלא ברור מה ההבדל בין דם אונס ודם קושי, ומדוע דם אונס מטמא בזבה ולא דם קושי, וצ"ע.

הרגשה. כלומר, הרגשה וראיית דם גם יחד מהוות תופעה של נידות. אשר על כן, הנפקא מינות לחקירה זו יכולות להיות גם נפקא מינות לחקירה הבסיסית.

הגדרת הרגשה

הפתחי תשובה (י"ד קפג:א) מביא שלוש דעות בהגדרת הרגשה:

1. **פתיחת המקור** – השלחן ערוך (י"ד קצ:א) אומר שהאישה מרגישה שנפתח מקורה, כלומר המקום ממנו נובע דם הנידה. הבנה זו מתאימה להסבר תוס' הר"ד (נדה נז: ד"ה אמר שמואל) והסדרי טהרה (י"ד קצ:צג ד"ה ולענ"ד) בסיבת הצורך בהרגשה. הם מסבירים שהרגשה מעידה על כך שהדם הנמצא בא מן המקור, ושהוא דם נידה. לפי גישה זו, ברור שהרגשה היא רק תנאי צדדי להוכיח כי דם זה בא מן המקור. יוצא שלא תמיד קיים צורך בהרגשה, והדם מטמא כשלעצמו במידה ויודעים שבא מן המקור.
2. **הרגשת דבר לח** – האחרונים (ש"ת נודע ביהודה מהדורה קמא י"ד נ"ה, חוות דעת י"ד קצ:א) מסבירים כי קיימת הרגשה שבה האישה מרגישה דבר לח. גם כאן ההסבר הפשוט לכך הוא שההרגשה משמשת כתנאי צדדי, שאם היא מרגישה דבר לח סימן לכך שמדובר בדם נידה, ואין צורך עקרוני בהרגשת לחות על מנת להיטמא בנידה.
3. **נזדעזעו אבריה** – הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ה:יז) מזכיר הרגשה בה האישה "נזדעזעה". להלן הוא מתאר הרגשה אדירה:

וקודם שיבוא הדם תרגיש בעצמה, מפקת, ומתעטשת, וחוששת פי כריסה ושיפולי מעיה, ויסתמר שערת בשרה או ייחם בשרה וכיוצא במאורעות אלו.

(הל' איסורי ביאה ח:ב)

מדובר בהרגשה משמעותית, ויש מקום לתת לה משקל כשלעצמה. לכאורה לא מדובר בהוכחה גרידא שזהו דם נידה, אלא עולה מהרמב"ם שההרגשה הינה מרכיב עצמאי וחלק מן התופעה הפיזיולוגית הכללית של נידות.

נפק"מ לחקירת הרגשה – פער בין הרגשה לראייה

אם ההרגשה נחשבת הוכחה ותנאי צדדי לראיית הדם, ייתכן שבמקרים מסויימים האישה תהיה טמאה אף בלעדיה. אך אם מדובר על מרכיב עצמאי לטומאת נידה ברור שהרגשה תמיד נחוצה. לאור זאת, יש לציין כמה נפק"מ:

א. **ראייה בווסת קבוע ללא הרגשה:** כאשר אישה רואה דם בווסתה הקבוע, כלומר הזמן שהיא רגילה לראות דם נידה, ברור שזהו דם נידה אף אם אין הרגשה. האם האישה נטמאת בראייה כזו? לכאורה, אם הרגשה היא תנאי צדדי שנצרך רק כדי להוכיח כי זהו דם נידה, כאן אנו לא זקוקים לכל הוכחה. זאת משום שברור לנו שזהו דם נידה מכיוון שזהו ווסתה הקבוע. כיוון שכך, אישה זו הינה נידה למרות שלא ראתה בהרגשה. לעומת זאת, אם ההרגשה מהווה מרכיב עצמאי ייתכן שעצם העובדה שמדובר בדם נידה אינה מספיקה כדי לטמא אותה; יש צורך גם בהרגשה בכל מקרה.

ייתכן שרש"י סבור שראייה בשעת ווסת מטמאת אף ללא הרגשה. רש"י (נדה טז. ד"ה וסתות דאורייתא) מסביר שאם לווסתות יש תוקף מדאורייתא, אישה שבדקה לאחר זמן הווסת תהיה טמאה למרות שלא מצאה שום דם. זאת משום ש"אורח בזמנו בא", ולכן יש להניח שאכן היתה ראיית דם אלא שהיא שכחה או לא ידעה מלכתחילה. לא סביר שאישה זו שכחה מההרגשה או לא הבחינה בה מלכתחילה, במיוחד לפי הפירוש של נדעזעו כל אבריה. אם כן, נראה שרש"י סבור שבשעת ווסתה הדם מטמא אף ללא הרגשה, ולכן היא טמאה על תקן חשש של ראיית דם ללא הרגשה.⁷

ב. **הרגשה רק בתחילת הראייה:** מה הדין אם אישה הרגישה בתחילת ראיית דם אך המשיכה לראות ללא הרגשה? האם הראייה נפסקה כבר בסיום ההרגשה, או שמא גם הדם שלאחר ההרגשה מטמא? סביר להניח שהתופעה הפיזיולוגית נמשכת גם לראייה השנייה, אבל במידה והרגשה היא תנאי בדם, כך שהדם כשלעצמו אינו מטמא, ייתכן ודם ללא הרגשה חסר משמעות. החתם סופר (נידה סח: ד"ה הואיל והוחזק) סבור שאם היא הרגישה בפתיחת המקור אזי כל ראייה לאחר מכן מטמאת.⁸ אם כן, ניתן להבין שלדעת החתם סופר ההרגשה היא מרכיב עצמאי וחלק מתופעה כללית של נידות, ועל כן גם בלי הרגשה יש דם נידה. לחילופין, ניתן להבין שההרגשה הראשונה מגדירה את כל הדם הבא לאחר מכן.⁹

7 יש לציין שהגר"ד סולובייצ'ק זצ"ל היה מחמיר בראיית דם בשעת ווסתה אף ללא הרגשה.
8 החתם סופר מוכיח זאת מכך שיש חזקה שמעיינה פתוח ולכן חוששים לדם (עי' נדה סח:). אם הרגשה נחוצה למשך כל הראייה, מדוע חוששים אם לא הרגישה!?
9 כמובן, הבנות אלו סבירות יותר לדעות שלפיהן הרגשה מתפרשת כ'נדעזעו כל אבריה', מאשר לשיטות הקושרות את ההרגשה לראיית דם – כמו 'זיבת דבר לח' ו'פתיחת המקור'.

ג. **נוכרית שהתגיירה:** יש לדון באישה נוכרייה שראתה דם בהרגשה, ולאחר מכן התגיירה וראתה דם ללא הרגשה. ברור שהראייה השנייה היא דם נידה מבחינה פיזיולוגית, אך לא התלוותה אליה ההרגשה ההלכתית לאחר הגיור. לכאורה, אם הרגשה היא הוכחה שזהו דם נידה, הרי שכבר התקיימה הוכחה כזו כשהיתה נוכרית, וכעת ברור לנו שזהו דם נידה. אך אם נבין שקיים צורך עצמאי בהרגשה, אזי יש לטהר אותה שהרי לא הייתה לה הרגשה הלכתית מאז היותה יהודייה – לכאורה אין מקום ליחס חשיבות להרגשה המקורית שהיתה בזמן גיורתה.¹⁰

ד. **הרגשה ללא ראייה:** ה'תרומת הדשן' (ס' רמ"ג, הובאו דבריו בשו"ע י"ד קצ"א) דן באישה שהרגישה אך בדקה ולא מצאה דם, ופוסק שחוששים לטיפת דם כחרדל שנתקנת. ייתכן שהוא בונה על חשש מציאותי בלבד שהאישה אכן ראתה, אך אם הרגשה אינה אלא תנאי צדדי בדם קשה להמציא חשש, יש מאין, של ראיית דם רק על בסיס ההרגשה. לעומת זאת, במידה ונבין שיש שני תנאים נפרדים – הרגשה ודם – והרי התקיים אחד מהם בוודאות, יותר סביר לחשוש לתנאי השני.

ה. **הרגשה בזבה:** בגמ' לא ברור אם הרגשה דרושה גם ביחס לזבה, אך הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ט"א) פוסק כי גם דם זיבה אינו מטמא ללא הרגשה. כמובן, ניתן היה לחלק ביניהם, ולטעון שנידה צריכה הרגשה ולא זבה. עם זאת, מכמה סוגיות משתמע שיש דין כתמים – כלומר, אישה שמצאה כתם חוששים מדרבנן שמא הוא דם טמא שבא בהרגשה – גם בדם זיבה.¹¹

נראה שהאפשרות להרחיב את הצורך בהרגשה לזבה תלויה בחקירתנו. אם הרגשה היא תנאי צדדי כדי להוכיח שדם זה בא מן המקור, סביר לדרוש הוכחה גם ביחס לזבה. אך אם הרגשה היא מרכיב עצמאי שהוא חלק מן ההגדרה כנידה, אין כל סיבה ליישם את כל המרכיבים בטומאת נידה גם ביחס לזיבות. אמנם, ייתכן שניתן לדרוש הרגשה בזבה גם אם נניח שהרגשה היא מרכיב עצמאי. אך ניתן אולי לשנות את הגדרת הרגשה, כאשר אין הכרח להצמיד אותה להרגשת נידות. למשל, ייתכן

10 ניתן להעלות ספק דומה ביחס לראייה בהרגשה בשפופרת ואחר כך המשיכה לראות 'בבשרה' בלי הרגשה. גם במקרה כזה הראייה הראשונה אינה מטמאת מבחינה טכנית, למרות שברור כי מדובר על דם נידה, ולכן יש לעיין האם הראייה השנייה זקוקה להרגשה.

11 ואמנם, הגמ' (נדה נ"ז:) דורשת את הדין של הרגשה מן הפסוק "בבשרה" (ויקרא טו:ט), הנאמר ביחס לזבה.

שבהרגשת נידות נסתפק בהרגשת דבר לח, ואילו בהרגשת זיבות נצריך תחושה ברמה גבוהה, שנזדעזעו כל אבריה.

1. **הרגשה לסתור ז' נקיים:** אישה שראתה דם זיבה שלוש פעמים בהרגשה מוגדרת כזבה וחייבת לשמור ז' נקיים, כלומר שבעה ימים בלי ראיית דם. מדרבנן, גם הנידה חייבת לשמור ז' נקיים (עי' נדה סו.). השאלה היא האם ראיית דם ללא הרגשה 'סותרת' (מבטלת) את ספירת הז' נקיים ומכריחה אותה לספור מחדש. אם ההרגשה היא תנאי בדם נידה, ייתכן שדם ללא הרגשה כלל אינו דם נידה וראייה כזו לא תסתור. לעומת זאת, אם ההרגשה היא מרכיב עצמאי אזי דם ללא הרגשה נחשב דם נידה, וייתכן שהוא יסתור ספירת ז' נקיים. נראה שרוב הפוסקים סבורים כי אין ראיית דם ללא הרגשה סותרת ז' נקיים, ולכאורה נראה שלדעתם הרגשה היא תנאי בדם. החוות דעת (יר"ד קצו:ג) חולק, ומציע שתי סברות שראיית דם ללא הרגשה תסתור ז' נקיים:

1. **דין בדם** – מאחר ו"מקור מקומו טמא" (עי' נדה מב.) כל דם שיוצא מן המקור הוא אב הטומאה ומטמא טהרות אף ללא הרגשה, ולכן כל דם סותר ז' נקיים.
2. **דין בבדיקה** – ראיית הדם פוגעת בדרישה המיוחדת לז' ימים "ספורין ובדוקין", למרות שאין הרגשה.

לפי הסברא הראשונה לכאורה אף **דם בלי הרגשה מוגדר כדם נידה** אלא שאין האישה נטמאת ללא הרגשה. כלומר, **ההרגשה היא מרכיב עצמאי ואינה תנאי בדם**. לעומת זאת, מהסברא השנייה משתמע שדם בלי הרגשה אינו דם נידה, ובכל זאת ישנה פגיעה ב'נקיות' הימים, כיוון שאינו גרוע מראיית שכבת זרע שסותרת יום אחד (עי' נדה כב.). לכאורה, הפירוש לכך הוא **שהרגשה היא תנאי בראיית הדם, ולכן דם בלי הרגשה כלל אינו דם נידה**.¹²

12 לפי הסברא השנייה ניתן להציע שראיית דם ללא הרגשה נחשבת ממש כמו ראיית שכבת זרע, ותסתור יום אחד בלבד, וצ"ע.

ד. קביעת המחזור

הזכרנו לעיל שהמעמד של נידה או זבה תלוי בזמן הראייה, ושיש מחזור של שבעה ימי נידה ואחד עשרה ימי זיבה. אולם, לעניין קביעת ויישום המחזור נחלקו הראשונים. הזכרנו כבר את המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן אם קיים הבדל מהותי בין דם נידה לבין דם זיבה, כאשר לרמב"ם שניהם הם אותו דבר והשוני ביניהם מתבסס על הלכה למשה מסיני, ואילו לרמב"ן היחס לדם זיבה הוא שמדובר במחלה לעומת דם נידה שהינו טבעי. לאור זאת, יש להזכיר מחלוקת אחרת בין הראשונים – וכמובן שוב מדובר ברמב"ן והרמב"ם – שנחלקו בעניין קביעת המחזור:

א. הרמב"ן (נדה נד., הל' נידה לרמב"ן א:יב) ורש"י (ערכין ח.), ובעקבותיהם רוב הראשונים, סבורים ש"א ימי זיבתה אינם חלים אלא לאחר ז' ימים של טומאת נידה. כלומר, אם עברו ז' ימי הנידה בלי ראיית דם, י"א ימי הזיבה אינם מתחילים וכל דם שהיא רואה לאחר מכן הוא דם נידה. למשל, כאשר עברו ז' ימי נידתה בלי ראייה, דם שהיא רואה ביום ח' הופך אותה לנידה, ולא לזבה. מרגע זה נספור לה ז' ימים של טומאת נידה, ורק ראייה לאחר מכן תקנה לה מעמד של זבה. כמו כן, אישה שנעשית זבה, וכעת חייבת לספור שבעה נקיים, אינה יכולה להיות נידה אלא לאחר סיום ספירת שבעת הנקיים. כיוון שכך, אישה שנעשית זבה בסוף ימי זיבתה, לא תיעשה נידה בשבעה ימים הבאים, אף אם הסתיימו י"א ימי זיבתה.

ב. לדעת הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ו:א-ו) וכמה גאונים¹³ יש מחזור קבוע בלתי משתנה לכל החיים. מן הווסת הראשון באופן קבוע האישה תספור ז' ימי נידה ותיכף י"א ימי זיבה, והכל תלוי בזמן ראיית הדם. המחזור ישתנה רק אם תלד או אם יקבע ווסת למועד אחר.

הסבר שיטת הרמב"ן

הזכרנו כי לדעת הרמב"ן קיים הבדל מהותי בין נידה לזבה. דם נידה הוא חלק מתהליך החיים הרגיל, ואילו דם זיבה הוא סוג של מחלה. הרמב"ן (ויקרא טו:יא ד"ה והקל) אף מציע

13 עיין במדרש תנחומא (וורשא; פרשת מצורע סי' ח'), שם מובא פירושו של ר' שרירא גאון כמו דעת הרמב"ם. עיין גם בדעת הר"ח (מובא ברשב"א נדה נד. ד"ה ור"ח ז"ל) שמפרש כמו הרמב"ם.

להסביר שלפיכך הזבה מביאה קרבן, ולא הנידה. זאת משום שלא סביר לחייב קרבן עבור אירוע שיגרתי וטבעי לחלוטין. גישה זו מסתדרת היטב עם שיטתו בקביעת המחזור, לפיה ימי זיבה אינם באים באופן עקבי אוטומטית אחרי ימי נידה. אם כן, נראה שדברי הרמב"ן ביחס לקביעת המחזור הם לשיטתו שזבות היא מחלה. מעבר לכך, ניתן להבין מדברי הרמב"ן שטומאת זיבה היא תופעה ביולוגית כללית, ודמיה רק מהווים סימן לכך. לו היה הדם כשלעצמו מטמא אותה, מדוע דרושים ז' ימים של טומאת נידה לפני כן? ההסבר הפשוט הוא שרק ראייה חריגה לאחר סיום טומאת נידה מטמאת אותה, כיוון שראייה זו מעידה על כך שמדובר בתופעה הביולוגית של זבות. הדם כשלעצמו אינו מטמא אותה, ולכן רק ראייה שמתרחשת על רקע התהליך והמחזוריות של טומאת נידה נחשבת חלק מהתהליך הכללי של זבות.

תמיכה לשיטת הרמב"ם

נדון בכמה נקודות ביחס לשיטת הרמב"ם. לפני שנעלה את הבעייתיות האדירה בשיטתו, נזכיר הלכה שלכאורה תומכת בשיטת הרמב"ם. מדובר בתקנה דרבנן מרחיקת לכת ביותר:

אמר ר' זירא: בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טפת דם
 כחרדל – יושבות עליה שבעה נקיים.

(נדה סו.)

תקנה זו קובעת כי בנות ישראל יושבות שבעה נקיים אף על ראייה אחת, בין בימי זיבה בין בימי נידה.¹⁴ גזירה זו אינה סבירה כלל, ולכאורה חסרת כל הגיון. שהרי בוודאי היא איננה זבה גדולה כיוון שהיא ראתה פעם אחת בלבד, ואם כן מדוע היא יושבת ז' נקיים?! אך אף אם נתגבר על קושי זה, ונניח שכך היתה הגזירה, מתעוררת שאלה יסודית יותר. מניין לנו להמציא חשש כזה, לפיו האישה לא מסוגלת לדעת מתי נופל מועד נידתה? הרי אישה הרואה בווסתה הקבוע בוודאי יודעת שזהו דם נידה ולא דם זיבה. אולם, במידה ונבין כמו הרמב"ם חשש כזה די סביר. לפי הרמב"ם אישה מתחילה לספור מראייתה הראשונה, וממשיכה במחזור בלתי משתנה לאורך כל חייה. באופן שכזה ברור שהיא יכולה לטעות, שהרי אף אם היא תטעה פעם אחת בלבד ההשלכות של אותה טעות

14 יש לציין שלא ברור אם מדובר בתקנה גמורה או מנהג גרידא. בהקשר זה, עיין בחידושי הריטב"א (נדה סו.).

ילוו אותה לאורך כל חייה בכל ראייה וראייה. לעומת זאת, לפי גישת הרמב"ן וסיעתו הימים המיועדים לימי נידה לעולם יתואמו עם ווסתה הקבוע, ועל כן נראה שהיא תוכל להבחין בין דם נידה לבין דם זיבה ולכאורה פחות נזדקק לחומרא של רבי זירא.

קשיים בשיטת הרמב"ם

עם זאת, ניתן להצביע על בעייתיות בדברי הרמב"ם. במבט ראשון, שיטת הרמב"ם מעוררת מספר תמיהות:

א. מסתבר לומר שזיבות היא מחלה כלשהי. ואמנם הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות (זבים ב:ב) מפרש את זיבת הזב כמחלה. קשה להבין מדוע הרמב"ם משווה בין זיבת הזבה לבין דם נידה, ואינו נוקט בהשוואה פשוטה יותר בין הזבות של הזב והזבה.

ב. לפי הרמב"ם, באופן קבוע י"א מתוך כל י"ח ימים הם ימי זיבה. כיצד ייתכן שרוב ראיות האישה יחייבו אותה בהבאת קרבן? כאמור, הרמב"ן רואה את דם זיבה כמחלה, ובכך מסביר שנידה אינה חייבת להביא קרבן מכיוון שזה תהליך טבעי. אך לדעת הרמב"ם הרי הדרא קושיא לדוכתה: **האומנם ייתכן שכל אישה בעולם תחוייב בכל-כך הרבה קרבנות?**

ג. הרמב"ם מבסס את שיטתו על הלכה למשה מסיני ומוכן להגדיר אישה כ'נידה' למרות שמציאותית לא מדובר על דם של מחזור נידתה הרגיל. לאור זאת, קשה מאד להבין את תיאורו לגבי ההרגשה. כזכור, הרמב"ם מתאר את ההרגשה כתופעה פיזיולוגית שמזעזעת את כל אבריה. על פי דרכנו, ההרגשה נתפסת כתופעה טבעית של נידות, ואף העלינו את האפשרות שלתופעה זו משקל עצמאי מעבר לראיית דם. הבנה כזו סותרת חזיתית את דעת הרמב"ם בקביעת המחזור, שלפיה המעמד ההלכתי של נידה אינו בהכרח קשור לנידות הטבעית והמציאותית.

הסבר החוות דעת בשיטת הרמב"ם

הרמב"ן עצמו (נדה נד. ד"ה ובואו ונצווה על דברי הרמב"ם) הקשה על הרמב"ם ממספר סוגיות, וגם באחרונים מצינו אריכות בקושיותיהם על הרמב"ם. ואכן האריכו האחרונים בדבריהם כדי

ליישב ולהסביר את דברי הנשר הגדול ולהעמידו על רגליו.¹⁵ נציג את ניסוחו המפורסם של החוות דעת:

דדוקא אשה שאין לה וסת סופרת לעולם ז' וי"א, אבל שיש לה וסת מתחלת לספור מיום וסתה ימי נדותה אף שחל יום וסת באמצע ימי הזיבה, משום דרחמנא אמר גבי זבה 'בלא עת נדתה', ויום הוסת עת נדתה היא...

(חוות דעת יורה דעה (הלכות נדה) קפג:ב)

החוות דעת מציע כי שיטת הרמב"ם כפי שהוצגה לעיל עוסקת אך ורק באישה שאין לה וסת קבוע. אמנם, כאשר יש לאישה וסת קבוע המחזור של ז' וי"א ימים מתאפס ומתחיל מחדש. למשל, אם אישה קבעה וסת לראות בכל כ"ז יום, הראייה ביום כ"ז איננה הופכת אותה לזבה. זאת, חרף העובדה שיום כ"ז אמור להיות בימי זיבתה. ההסבר לכך הוא שנעקר וסתה הראשון והיא מתחילה לספור מחדש החל מהראייה הבאה.

הסבר אחר בשיטת הרמב"ם

ניתן להקצין יותר באותו כיוון של החוות דעת, ולומר ש'וסת קבוע' אינו מתפרש דווקא במובן ההלכתי המוכר. כדי לקבוע וסת קבוע שתקף מבחינה הלכתית אישה צריכה לראות באותו מועד בשלשה מחזורים ברצף. אולם, על פי הפסוקים דם זיבה הוא ראייה "בלא עת נדתה", וייתכן שהרמב"ם מסתמך על בירורים לא פורמליים כדי לקבוע מתי "עת נדתה" ומתי לא. באופן הזה, למרות שאישה שרואה דם ביום שעל פי המחזור מוגדר כיום זיבה, היא לא בהכרח תוגדר כזבה כיוון שיש להתחשב בהוכחות חיצוניות כדי להכריע את טיבו של הדם. למשל, אישה שרואה ביום כ"ז אך מכמות הדם, מצבעו או מאופי ההרגשה ברור שזה דם המחזור החודשי ואינו דם זיבה, תוגדר כנידה למרות שמדובר ביום זיבה לפי ספירת המחזור של י"א ו-ז'. כמובן הוכחות כאלה חסרות הגדרות ברורות ויהיה קשה להכריע למעשה, אך ניתן לשמר את העיקרון כדי למתן את דברי הרמב"ם. בנוגע לחידוש שהצענו, ניתן להביא ראיות בעד ונגד. מצד אחד, ניתן לדייק בדברי הרמב"ם עצמו כדברינו, נגד החוות דעת:

15 עיין למשל באריכות במרכבת המשנה (הל' איסורי ביאה ו-א).

וכן כל דם שתראה בתוך הימים שבין וסת נדה לוֹסַת נדה – הרי הוא דם זיבה. והלכה למשה מסיני שאין בין זמן נדה לזמן נדה אלא אחד עשר יום בלבד.

(הל' איסורי ביאה ו:ג)

הרמב"ם משתמש בביטוי הגורף "אין בין" וקובע שיש רק "א ימים בין זמן נידה לזמן נידה. החוות דעת חייב לקרוא את המשפט הזה בצורה לא מדוייקת, שהרי לשיטתו לאישה עם ווסת קבוע ייתכן בהחלט שיהיו יותר מ"א ימים בין שני המועדים. לעומתו, אנו יכולים לפרש שהרמב"ם עוסק דווקא בזמן "שבין וסת נדה לוֹסַת נדה", כפי שמבואר בראשית דבריו, אבל ייתכן והיא תיעשה נידה אף באותה תקופה. כלומר, אכן מבחינת הווסת ההלכתי אין ביניהם "אלא אחד עשר יום בלבד", אך אף מחוץ לזמן ווסתה אנו יכולים להכריע כי דמה הוא דם נידה על סמך הוכחות חיצוניות. לפי זה, האישה יכולה להיעשות נידה באחת משתי דרכים:

א. לראות דם בימי נידתה.

ב. לראות דם בימי זיבתה, אך הוא נידון כדם נידה על סמך הוכחות חיצוניות. אולם, ישנן בעיות בהצעות הללו, הן מן המקורות והן מסברה. משתמע מדברי הרמב"ם בפירוש המשניות (נדה ד:ד, ערכין ב:א ד"ה אין פתח) שחילוק כזה איננו קיים כלל ועיקר. כמו כן, כזכור ישנם גאונים שנקטו בעמדת הרמב"ם, וגם מדבריהם לא משמע כדברינו. מעבר לכך, יש בעיה מסברה. הן לפי החוות דעת והן לפי החידוש שהצענו נפתרת הבעיה של ריבוי קרבנות, אך עדיין לפי הרמב"ם רוב ראיות הנידה אינן מופיעות בימי נידתה. במלים אחרות, אף אם האישה נעשית נידה על ידי הוכחות חיצוניות, בסופו של דבר ברור שאפשרות כזו אמורה להיות חריגה ויוצאת דופן, ולא מצויה יותר מראיית דם נידה בימי נידתה.

נקודות נוספות בדברי הרמב"ם

יש להזכיר שתי נקודות בעייתיות נוספות שבוקעות ועולות מדברי הרמב"ם:

1. מדברי הרמב"ם (הל' איסורי ביאה ח:ט) משמע שאי-אפשר לקבוע ווסת בימי זיבה כלל ועיקר. לפי גישה זו, למשל, קביעת ווסת בכל הימים מיום כ"ה-ל"ו תהיה בלתי אפשרית. זאת, חרף העובדה שרוב נשים רואות דם נידתן בימים אלו!
2. קריאה מדוייקת בדברי הרמב"ם תוביל אותנו למסקנה מרחיקת לכת:

כשתראה האשה דם ... הרי זו נדה כל שבעת הימים, בין ראת כל שבעה בין שלא ראת אלא טיפה ראשונה בלבד. ראת דם ביום השמיני הרי זה דם זיבה מפני שהוא "בלא עת נדתה" ... כל שבעת הימים שנקבע לה וסת בתחלתן הן הנקראין ימי נדתה, בין ראת בהן דם בין לא ראת. ומפני מה נקראין ימי נדה? מפני שהן ראויין לנדה, וכל דם שתראה בהם דם נדה יִחָשֵׁב.

(הל' איסורי ביאה ו:ב-ד)

הרמב"ם אומר שהאישה טמאה מדאורייתא "כל שבעת הימים", ובהמשך הוא מגדיר ששבעת הימים הם ימי הנידה ולא שבעת הימים שלאחר הראייה. משתמע מדבריו שאישה שראתה דם נידה סופרת ז' ימים מתחילת ימי נידתה, ולא משעת הראייה עצמה. כלומר, אישה שראתה ביום שלישי לימי נידתה תיטהר בסוף יום שביעי, ולא ביום העשירי!¹⁶

היחס בין ימי נידה וימי זיבה

נסיים את הדיון בשאלה מעניינת שמתבקשת מהאמור לעיל. מה קובע ימי זיבה? לכאורה עומדות לפנינו שתי אפשרויות:

א. עצם ראיית דם נידה אומרת שהדם שבא לאחר מכן הוא דם זיבה.

ב. דין פורמלי הקובע כי אין ימי זיבה אלא לאחר ימי נידה.

נפקא מינה לשאלה זו עולה ביחס לנוכרית שהתגיירה בימי זיבתה ואז רואה דם, כאשר לכאורה התקיימה ראיית דם הנידה בעודה בגיותה אך לא היו לה ימי נידה מבחינה הלכתית. כמו כן, יש לדון באישה הרואה דם נידה בשפופרת ולא נטמאת, ולאחר מכן רואה דם בימי זיבתה. במקרים אלו, אין ימי נידה מבחינה הלכתית אך בוודאי מדובר בדם נידה מבחינה פיזית.¹⁷

16 הטור (י"ד סי' קפ"ג) כתב: "ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה – שבעת ימיה תהיה בנדתה". מפורש שהיא טמאה למשך שבעה ימים לאחר הראייה, וזוהי ההבנה הפשוטה והמקובלת.

17 החזון איש התייחס למקרים אלו, אבל דבריו אינם ברורים כל צרכם. הוא אומר (י"ד פה:טז ד"ה מיהו יש לעיין) שאין טומאת זיבות ללא טומאת נידות, ולכן הן נוכרית שהתגיירה בעת זיבתה והן אישה שראתה דם נידה בשפופרת ולאחר מכן ראתה דם זיבה אינן נחשבות לזבות. אך הוא מפנה אותנו לדבריו להלן (י"ד סי' קיט:ו-ז), בהם הוא מביא דעה ש"מאורעות הגוף" קובעים את דם נידות וזיבות, ומשתמע שאין צורך בנידות הלכתית לפני טומאת זיבות. ניתן לפרש את זה בשתי דרכים:

בנקודה זו יש לחלק בין הרמב"ם לבין הרמב"ן. לדעת הרמב"ן ימי זיבה אינם חלים אלא לאחר ימי נידתה בהם היא ראתה דם נידה, והרושם המתקבל מדבריו הוא שמדובר בדין פיזי. כלומר, **עצם ראיית הדם** מעידה על כך שהדם הבא לאחר מכן הוא דם זיבה. כיוון שכך, הרמב"ן יפסוק כי אישה שראתה דם נידה בשפופרת ולאחר מכן ראתה דם בימי זיבתה, תוגדר כזבה. לעומתו, ראינו שהרמב"ם קובע כי אין שום הבדל פיזי בין דם נידה לדם זיבה ומדובר אך ורק בהבדל הלכתי. נראה כי הרמב"ם סבור שישנו **דין פורמלי** הקובע שרק הימים שבאים אחרי ימי נידה הלכתיים יהיו ימי זיבה. אשר על כן, לפי הרמב"ם יש לומר שנוכרית שהתגיירה בסוף ימי נידתה לא תתחיל ימי זיבתה תיכף ומייד, שהרי לא עברה את תקופת ימי הנידה.

-
- א. המצב הפיזי קובע שהיא זבה או נידה.
ב. הדם מטמא אותה או מגדיר אותה כזבה או נידה, אבל הגדרת הדם כדם נידה או דם זיבה כפופה למצבה הפיזי.
החזון איש גם כן מעלה ספק לגבי קביעת ווסת וקביעת המחזור במצבים כאלה, ואכמ"ל.